

DE ROTTERDAMSE TELEFOONDIENST

door IR. F. W. VAN DER HAER

DE derde september 1895 besloot de Rotterdamse gemeenteraad het Rotterdamse telefoonnet m.i.v. 1 oktober 1896 zelf in exploitatie te nemen. Op het laatste moment poogde de Nederlandsche Bell Telefoon Maatschappij, die van 1 oktober 1881 af de telefooninrichting van de gemeente exploiteerde, haar concessie verlengd te krijgen door een aanzienlijke tariefsverlaging in het uitzicht te stellen. De gemeenteraad ging hierop niet in en voteerde een bedrag van f 650.000,— tot het maken van een geheel nieuwe inrichting. Tot dit doel ondernamen de toenmalige directeur van Gemeentewerken en ir. H. A. van IJsselsteyn een buitenlandse reis ter bestudering van dit vraagstuk.

Uit de aard der zaak was het gewenst dat het Centraal Bureel, waar de telefonisten zaten, die de verbindingen tussen de geabonneerden tot stand brachten, in het centrum van de stad was gelegen. De Nederlandsche Bell Telefoon Mij. had daartoe een pand op het West Nieuwland, later aan de Kaasmarkt benut; de gemeente vond een geschikte plaats in een verdieping boven de Vleeshal aan de Botersloot. Door de kamers te verbouwen en boven dat gedeelte van de hal, dat niet opgetrokken was, twee verdiepingen te plaatsen, kreeg men o.a. de beschikking over een zaal, waarin de schakeltafels konden worden geplaatst tot het bedienen van 8100 abonnees volgens het lokaal-batterij-systeem. Tot directeur werd benoemd de heer F. W. Hudig, de vroegere administrateur van de afdeling Rotterdam van de Nederlandsche Bell Telefoon Mij.

Men kende toen geen gesprekkentarief, maar enkel een vast abonnement; het zgn. huisabonnement dat f 66,— per jaar bedroeg en een zakenabonnement van f 90,— per jaar. Voor elke aansluiting werd een bedrag van f 20,— ineens gevraagd. Toen de heer Hudig in 1904 de dienst verliet, was het aantal abonnees gestegen van circa 1000 tot ruim 4000.

Zijn opvolger ir. E. J. Kist voorzag dat, wanneer de groei met 500 aansluitingen per jaar zou aanhouden, de maximale capaciteit van de inrichting spoedig zou zijn bereikt. Hij zag er geen heil in de bestaande installatie uit te breiden, maar stelde voor het Cen-

traal Bureel volgens de meest moderne inzichten opnieuw in te richten. Dienstreizen naar Londen, Warschau, Moskou en Stockholm leidden in 1906 tot een contract met L. M. Ericsson A.B. voor de levering van een inrichting, werkend volgens het centraal batterij-systeem met een maximale capaciteit van 18000 nummers en ingericht volgens het zgn. verdelingssysteem van de Zweedse ingenieur Avèn. Reeds in 1905 werd met de verbouwing van het Centraal Bureel begonnen en de bedrijfservaringen met de nieuwe posten en de nieuwe telefoontoestellen, die in 1907 werden afgeleverd, waren goed te noemen.

De Rotterdamse Kamer van Koophandel hoefde zich slechts tot spreekbuis te maken voor een tweetal klachten, waarvan de oorzaak was terug te voeren tot kinderziekten.

De concessie tot exploitatie van het telefoonnet gold voor het gehele grondgebied van de gemeente Rotterdam en bovendien voor de omgeving, wanneer deze lag binnen een cirkel getrokken met een straal van 5 km vanuit de toren van de Grote of St. Laurenskerk. Zij die buiten het concessiegebied woonden, in gebieden waarvoor geen concessie was verleend, omdat er geen gegadigden voor waren, konden een rechtstreekse aansluiting krijgen op de interlokale posten, die in het Rijkstelegraafkantoor ter plaatse waren opgesteld. Het spreekt vanzelf dat degenen, die in de omgeving van Rotterdam woonden, zoals in Alblasterdam, Bolnes, Capelle, Maassluis, Schiedam, Slikkerveer en Vlaardingen meer gebaat waren met een aansluiting op het Rotterdamse telefoonnet, omdat hoofdzakelijk Rotterdam in hun belangensfeer was gelegen, terwijl daarenboven de seinzaal aan de Botersloot dag en nacht bediend werd, hetgeen met de Rijkstelegraafkantoren niet het geval was. Een aantal zgn. buitennetaansluitingen was reeds gemaakt voordat in 1905 Rijk en Gemeente overeenkwamen dat voor elke buitennetaansluiting een afzonderlijke machtiging van de Minister van Handel, Verkeer en Nijverheid vereist zou worden.

Een sanctionering van de bestaande verbindingen bleef echter achterwege, terwijl in de praktijk deze verbindingen onder stilzwijgend medeweten van de Rijkstelegraafdirecteur ter plaatse oogluikend werden getolereerd.

Terecht wees ir. Kist in 1907 erop dat, „hierbij de belangen van Rotterdam, door zijn eigenaardige ligging aan een der grote rivieren in beduidende mate betrokken waren, uit dien hoofde dat

langs den Waterweg tot aan zee een aantal fabrieken, nijverheidsinstellingen en diergelijken gelegen zijn, met welke de inwoners van Rotterdam in zakenrelaties staan, terwijl hieraan geen recht wordt gedaan door de zo kunstmatige en in het geval van Rotterdam zeker op weinig praktische wijze vastgestelde grenscirkel van 5 km''.

In de jaarverslagen van de Rotterdamse gemeentelijke telefoon-dienst wordt op deze zaak herhaaldelijk teruggekomen, vooral nadat PTT in 1905 besloten had geen nieuwe concessies te verlenen, de bestaande netten achtereenvolgens te naasten en de gebieden, waarvoor geen concessie bestond, zelf in exploitatie te nemen. Terwijl eertijds het Rijk er bij de concessionaris op aandrang buitennetaansluitingen toe te staan, zelfs onder dreiging de concessie op te zeggen, kwam het maken van buitennetaansluitingen na de naasting van de telefoonnetten moeizaam tot stand.

In 1924 stelden Burgemeester en Wethouders van Rotterdam aan de Minister van Waterstaat voor langs de Nieuwe Waterweg een streeknet te vormen. Hiermede werd beoogt dit in economisch opzicht zo nauw met Rotterdam samenhangend gebied telefonisch als één geheel te beschouwen. Het zou hierdoor mogelijk worden voor aangeslotenen op dat net met elkaar en met Rotterdamse abonnees in lokaal telefonisch verband te staan. Het voorstel werd aanvaard, waardoor in ruimer verband aan telefoonabonnees buiten het concessiegebied aansluiting op het lokale net van Rotterdam kon worden gegeven. Als een der eerste gevolgen werd, op verzoek van de belanghebbenden, op 31-10-1924 de lokale gemeenschap tussen de telefoondiensten van Rotterdam en Schiedam opengesteld, terwijl het aantal buitennetaansluitingen in Vlaardingen snel toenam.

De groei van Rotterdam na de tweede wereldoorlog heeft PTT er toe gebracht om, zodra de technische voorzieningen dit mogelijk maken, ook de lokale netten Vlaardingen en Capelle in lokaal verband met Rotterdam te brengen. Zolang echter Rotterdam zijn uiteindelijke begrenzing niet heeft gevonden, moeten de grenzen van zijn telefoonnet niet vaststaand worden geacht.

In 1912 werd ir. H. C. A. Boom, die in 1907 in dienst trad, tot directeur benoemd. Men ging er over denken een vorm van gedeeltelijke automatisering in te voeren en besloot tenslotte tot een uitbreiding van de bestaande centrale met 3600 nummers volgens

het automatisch verdeelsysteem, waarvan 1200 nummers nog in augustus 1915 gereed kwamen, maar de rest, tengevolge van de oorlog, eerst in 1918

Ook gedurende de eerste wereldoorlog hield de aanwas van de abonnees, behalve in het laatste oorlogsjaar, aan maar van uitbreidingen kon geen sprake meer zijn. Een deel van het personeel werd gemobiliseerd, het ziektepercentage steeg, de kolennood dwong tot kortere werktijden. In 1918 overtrof dan ook het aantal gegadigden voor een telefoonaansluiting de beschikbare nummervoorraad. Hierdoor werd de dienst gedwongen twee hulpbureaus te stichten, één in het ziekenhuis Bergweg en één in het politiebureau Hoflaan te Kralingen.

In tegenstelling met de gemeentelijke telefoondiensten in Amsterdam en den Haag had men in Rotterdam steeds gepoogd het bedrijf zo lang mogelijk op één punt te concentreren. Met het stichten van de hulpbureaus werd de eerste stap gedaan tot de inrichting van nevenbureaus. Door de gemeenteraad werd in 1920 besloten een tweede Centraal bureau, geschikt voor 5000 nummers, in de Korenaarstraat te bouwen.

Het bureel zou gedeeltelijk half-automatisch, gedeeltelijk vol-automatisch werken, want men achtte voor veel abonnees de stap naar een geheel automatisch werkend bedrijf te groot. Ir. Boom koos voor zijn centrales het Ericsson-stelsel met schakelaars voor 500 uitgangen. Een gewaagde stap, omdat men elders hiermede nog geen ervaring had opgedaan. Rotterdam werd dan ook het proefveld voor L. M. Ericsson en vele in Rotterdam uitgedachte en toegepaste verbeteringen werden door de leverancier overgenomen. Toen de centrale eenmaal klaar was, trok zij veel belangstelling, zowel van de zijde van het publiek als van deskundigen. In 1921 werd krediet verleend tot het bouwen van een derde Centraal bureau in het noordelijk stadsgedeelte. In de volgende tien jaren voltrok zich de automatisering van het Rotterdamse telefoonnet. In 1923 begon men de eerste 5000 nummers in het gebouw Korenaarstraat in gebruik te nemen, aanvankelijk nog ten dele half-automatisch; twee jaar later kwam het Centraal bureel Vlaggemanstraat met 4000 nummers in dienst. In 1927 werd met de montage van een automatische centrale in het gebouw aan de Botersloot aangevangen, terwijl tevens begonnen werd het half-automatisch bedrijf in een vol-automatisch bedrijf om te zetten.

In Schiedam stichtte PTT een automatische telefooncentrale die volgens het besluit van de Rotterdamse gemeenteraad op 27-9-1931 na gereedkoming, door de Rotterdamse gemeentelijke Telefoondienst zou worden geëxploiteerd, hetgeen op 1-8-1936 plaatsvond. Tevens besloot de gemeente in Zuid een telefooncentrale aan de Dordtsestraatweg – nu Wevershoekstraat – te bouwen. Half 1932 kwam de volledige automatisering gereed en verlieten de telefonistes de „seinzaal”.

De crisis van de dertiger jaren heeft op deze activiteit een domper gezet. Het aantal aansluitingen daalde in het laatste kwartaal van 1931, in 1932, in 1933 en in 1934. Gelukkig maakte de exploitatie van het draadomroepnet in de gemeente Rotterdam, die in 1931 aanving, enigszins goed, waar de activiteit op het gebied van de telefoon te kort schoot. In de Kralingerhout werd een ontvangstation opgesteld en het ontvangene naar de Botersloot geleid, waar de samenstelling van de programma's en de controle daarop plaats vond. Het geluid werd vervolgens op telefoonsterkte over telefoonkabels naar de abonnees geleid en ter plaatse versterkt.

Op 6 september 1875 was het nieuwe Post- en Telegraafkantoor aan de Blaak in dienst genomen. Het leek aanvankelijk dat hiermede het laatste woord was gesproken; de telegraafzaal, met zijn oppervlakte van 12 bij 23 m en hoogte van 12 m is jarenlang de grootste bedrijfsruimte van de Rijkstelegraaf in Nederland geweest. In dit gebouw werd in 1897 ook de interlokale telefoonzaal ingericht. De Rotterdamse telefonistes in het gebouw aan de Botersloot waren met het PTT-kantoor aan de Blaak door zgn. correspondentielijnen verbonden, waarover zij de door de Rotterdamse abonnees gevraagde en voor hen bestemde interlokale verbindingen brachten. Reeds in 1903 echter werd over vervanging van het PTT-kantoor gesproken en na langdurige onderhandelingen met de gemeente Rotterdam werd in 1909 aan de toenmalige Coolvest een terrein ter beschikking gesteld. De eerste wereldoorlog vertraagde de gereedkoming van het nieuwe PTT-kantoor; eerst op 24 april 1923 werd het postkantoor voor het publiek opengesteld, in augustus 1924 de telegraafzaal en in 1926 de interlokale telefoonzaal.

Toen PTT tot automatisering van het Nederlandse telefoonnet had besloten, werd het land verdeeld in telefoondistricten. In 1935 werd het telefoondistrict Rotterdam opgericht, dat zowel de ex-

exploitatie als de technische verzorging van de telefoonnetten om Rotterdam – de Zuid-Hollandse eilanden, Dordrecht, Gorinchem, Gouda, Vlaardingen, Maassluis – verzorgde. Zijn directie nam haar intrek in het gebouw aan de Coolsingel.

In 1937 viel de beslissing tot volledige automatisering van het Nederlandse telefoonnet over te gaan. In het gebouw aan de Coolsingel verrees een automatische telefooncentrale van het systeem Siemens en Halske, over welke centrale het automatische interlokale verkeer van en naar de geautomatiseerde gebieden van het telefoondistrict Rotterdam werd gevoerd, evenals het interlokale verkeer naar de stad Rotterdam.

Het van de stad uitgaande interlokale verkeer moest nog door de interlokale telefonistes worden verzorgd, want de volledige samenwerking tussen de Ericsson-centrales in het lokale net en de Siemens districtscentrale moest nog worden uitgewerkt.

Zo was de situatie, toen op 14 mei 1940 Rotterdam door het bombardement werd getroffen. Het Centraal bureau aan de Botersloot werd ten dele verwoest; de districtscentrale getroffen en buiten dienst gesteld; de interlokale telefoonzaal vernield.

De interlokale telefonistes vonden tijdelijk onderdak in het Centraal bureau Korenaarstraat; eerst in 1942 keerden zij terug naar een noodtelefoonzaal, die in het gebouw Coolsingel was ingericht. De districtscentrale werd tijdens de oorlog nog herbouwd aan het Rodezand.

Een paar weken na het bombardement stelde de gemeentelijke telefoondienst in alle haast de lokale centrale Zuid, die nog niet geheel was beproefd, in dienst, waardoor een aantal abonnees, die op de Botersloot aangesloten waren geweest en in Zuid woonachtig waren, konden worden geholpen. De abonnees woonachtig in het centrum van de stad werden, voor zover hun woningen nog overeind stonden, aangesloten op de centrales in de Korenaarstraat of Vlaggemanstraat of moesten wachten op een noodcentrale.

Eind 1940 kon de directie van de Rotterdamse Telefoondienst weer in het enigermate herstelde kantoor aan de Botersloot haar intrek nemen. Een noodhandcentrale werd 1-4-1941 in dienst genomen en op 11-10-1941 vervangen door een automatische centrale voor 5000 nummers, samengesteld uit materiaal dat afkomstig was uit de verwoeste centrale. In januari 1943 volgde een

tweede deel van de noodcentrale, groot 4500 nummers.

In september 1940 werden de gemeentelijke telefoondiensten in Amsterdam, Rotterdam en den Haag op last van de Duitse bezettingsautoriteiten, zonder inachtneming van de concessievoorwaarden, door PTT genaast. Het is te betreuren dat deze maatregel, hoe onvermijdelijk op de duur ook, toentertijd en op die manier werd genomen.

Ir. H. C. A. Boom heeft dit nauwelijks meegemaakt. Op 21 oktober 1941 werd hij door de Duitse bezettingsautoriteiten ontslagen. De heer L. Neher, directeur van de Plaatselijke Telefoon-dienst Den Haag verving hem. Het pleitte voor zijn vooruitziende blik en zijn vertrouwen in de overwinning dat hij in 1941 de N.V. Ericsson Telefoon Mij. te Rijen opdracht gaf de centraal bureaus Zuid, West, Noord en Schiedam uit te breiden, terwijl aan de gemeente Rotterdam werd opgedragen voor het vernielde gebouw aan de Botersloot een nieuw pand te zetten.

Op 15 maart 1943 werd hij door de Duitsers van zijn functie ontheven. Ir. G. H. Wieneke, die in 1921 bij de Gemeentelijke Telefoondienst in dienst was getreden en in 1927 tot adjunct-directeur was benoemd, volgde hem op, totdat hem op 13 juni 1944 door de Duitse bezetting het verblijf in het kustgebied werd ontzegd. Tot de bevrijding nam ir. K. W. Moerman het directeurschap waar.

Tengevolge van meer dan 43 bombardementen leed de Rotterdamse telefoondienst ernstige schade aan kabels, telefoon- en radiodistributieaansluitingen, terwijl in de winter van 1944/1945 een groot aantal eigendommen van de dienst werden geroofd. Een aanzienlijk deel van het personeel verliep door tewerkstelling in Duitsland, wegvoering tijdens de razzia, onderduiken en hongertochten.

Na de oorlog keerde ir. H. C. A. Boom als directeur terug. Op 1 oktober 1947 werd hij opgevolgd door ir. G. H. Wieneke. Het werk nam weer een aanvang. De eerste paal voor het nieuwe hoofdkantoor aan de Botersloot werd op 21 december 1945 geslagen, de bestelde uitbreidingen in de Centraal bureaus Centrum, Zuid, West, Noord en Schiedam kregen in de jaren 1946 t/m 1948 hun beslag. Het aantal abonnees steeg sterk, maar dit aantal zou nog groter zijn geweest, indien het tekort aan materialen het niet onmogelijk maakte aan alle aanvragen te voldoen.

De centrales geraakten eivol en konden op sommige dagen in de decembermaand het verkeer nauwelijks verwerken. Wanneer men de jaarverslagen over de jaren 1945 tot 1960 leest, is het alsof men een wedloop bijwoont tussen de drang naar telefoonaansluitingen en de inspanning er aan te voldoen. In die 15 jaren steeg de capaciteit van de centrales van ca. 40.000 nummers tot ruim 110.000; het aantal abonnees van bijna 30.000 tot meer dan 90.000.

Op 20 december 1958 kwam de centrale Hillegersberg in dienst met 10.000 nummers, waardoor de abonnees in de noordelijke stadswijk konden worden geholpen. In IJsselmonde, Hoogvliet en in de Spaanse Polder verrezen gebouwen die straks telefoonapparatuur zullen bevatten. Voor de Prins Alexanderpolder, Kethel en bij de Waalhaven liggen de plannen klaar tot het stichten van nieuwe centrales. In Schiedam zal de centrale tot haar volledige capaciteit worden uitgebouwd.

Daarnaast werd aan het interlokale verkeer aandacht geschonken. Vlak na de oorlog waren de interlokale telefonistes in de noodtelefoonzaal in het gebouw aan de Coolsingel nauwelijks, meer in staat het verkeer te verwerken. Een tweede telefoonzaal, speciaal bedoeld voor het internationale verkeer, werd ingericht. Voorts werd, zij het op provisorische wijze, door het invoeren van het interlokale kiessignaal na de eerste 0, mogelijk gemaakt allengs meer Rotterdamse abonnees gelegenheid te geven hun interlokale gesprekken zelf te kiezen. Gelijktijdig werd een begin gemaakt met het bouwen van een geheel nieuwe districtscentrale in het gebouw aan de Coolsingel, welke centrale werd uitgerust met kruisschakelaars volgens het systeem van L. M. Ericson. In de lokale centrales werd de daarmee samenwerkende schakelapparatuur opgesteld en in september 1952 konden de eerste groepen Rotterdamse abonnees op definitieve wijze hun interlokaal verkeer zelf tot stand brengen. Op 19 januari 1957 koos geheel Rotterdam automatisch interlokaal uit en daarmee is ook het interlokale kiessignaal na de 0 vervallen.

Tenslotte is ook de wijze, waarop het internationale telefoonverkeer tot dusver werd afgewikkeld, gewijzigd. In de nieuwe internationale telefoonzaal, die op dezelfde plaats is opgesteld als de telefoonzaal van vóór 1940, kunnen de telefonistes, zonder tussenkomst van de buitenlandse telefoniste, de Rotterdamse abon-